

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 77

2022

Foto: Pär-Uno Ström, Alingsås.

***AM Alströmer prisas
för historiska insatser – sid 8***

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna
Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Ordförandesidan – Lena Ramsberg	3
Tankar i tiden, berätta om förr	
– Ebba Jacobsson	4
Karin i Varola nu på Youtube	5
Mellby Mekaniska får ny museihall i Bjärke	
– av Sven-Åke Mökander	6
AM Alströmer prisas för historiska insatser	
– av Pär-Uno Ström	8
Konstnärer från förr, utställning i Rävlanda	
– av Malin Svanberg Eliasson	10
Folketro kring julen av Ann-Britt Boman	12
Från Falköping till Igelstorp	14
Boken om Suntaks historia	
– av Lena E Jonsson.....	15
Gamla stenbron i Svenljunga 200 år.....	16
40-årsjubileum i Vårgårda	17
Grovt fornlämningsbrott,	
– insändare av Morgan Nilsson	18
Årets Hembygdsbok och årsskriftsserie	20
Tankar från bögda av Håkansson.....	21
Västra Tunhem i helg och söcken	
– av Stig-Åke Andersson	22

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
541 41 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2022.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 77
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2022 160:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex-sju personer som träffas ett par, tre gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 23.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9–15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 17 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Tänk att detta år snart är slut!

Hej på er!

Tänk att redan 2022 snart är slut... Hur fort går inte tiden? Går tiden fortare när man har roligt? Ja, då har nog åtminstone jag det, för jag tycker tiden går väldigt snabbt!

Dags att summera, reflektera och kanske göra om och ändra inför 2023. Vad hände med oss under coronapandemin? Har vi fått ett ändrat beteendemönster eller kör vi på som vi gjorde innan? Tappade vi fart eller blev det så att vi samlade energi och bara väntade på att få starta upp alla våra verksamheter igen?

Hursomhelst, så upplever jag att det har varit väldans många arrangemang i hembygdsrörelsens regi under 2022. Det är fantastiskt med utbudet som finns och för att inte tala om alla glada besökare vi har.

Svara på enkäter!

En sak som är viktig för oss alla, är att svara på de enkäter som skickas ut främst via Sveriges Hembygdsförbund. För hur skall vi annars kunna mäta och läsa av vad vi faktiskt jobbar med och erbjuder uti nästan varje vrå av Västergötland. De enkäter som skickas ut via SHF, kommer de regionala förbunden till del, och då naturligtvis med sammanställda svar från respektive regionalt förbund.

En annan sak som är viktig för oss i Västergötlands Hembygdsförbund, är de årliga kontakter vi försöker ha med alla våra föreningar. När vi ringer runt eller när vi träffas på krets- eller samverkansmöten sker den viktiga medlemsdialogen. Föreningsläget stäms av och föreningen har möjlighet att delge behov, tankar och idéer för att föra oss och rörelsen framåt.

Så se det inte som ytterligare en sak att göra när enkäter kommer, utan se det som en viktig del i att visa på hembygdsrörelsens mångfald och storhet. Syns vi inte, finns vi inte.

Årsstämman nästa år är den 22 april i Falköping

Vi håller för fullt på med att se över de mål som var uppsatta för verksamheten 2022 och samtidigt planera för verksamheten 2023. Så här långt så känner vi att vi utfört vårt uppdrag så bra vi kunnat med de förutsättningar vi haft. Årsstämman nästa år blir i Falköping den 22 april. Vi har tidigare lagt den då SHF gjort det samma med sin. Det innebär att vi nästa år vill ha in nomineringar och motioner lite tidigare. Alla dessa uppgifter kommer ni som vanligt att hitta i det utskick som kommer från oss under december månad. När vi ändå

Lena Ramsberg
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund.

pratar om nomineringar så vill jag puffa för att ni ser er omkring, både i den egna föreningen, men även på grannföreningarna. Jag är helt säker på att ni kommer att hitta föreningar, skrifter, böcker och personer inom vår sektor, som är väl värda att nominera. Använd möjligheten! Jag vill också passa på att belysa möjligheten att skriva motioner till vår årsstämma. Säkert funderas det kring och pratas om en mängd saker som kan lyftas i ett större sammanhang. Så motionera friskt!

Tack alla engagerade!

Jag vill så här i årets sista nummer tacka alla er som engagerar er i och lägger tid på vårt gemensamma intresse, hembygdsrörelsen! Vi alla bidrar med pusselbitar till det vi kallar vårt kulturarv.

Stort tack till Eva på vårt kansli, som utför ett fantastiskt fint jobb till gagn för oss alla!

Stort tack styrelsen och funktionärer, för allt arbete ni lägger ner för förbundets bästa!

Stort tack till alla ni som ser till att Västgötabygden kommer ut, välfylld med fina artiklar, år efter år!

Vi, kansli och funktionärer, vill önska er alla en riktigt

God Jul och Ett Gott Nytt År!

Lena Ramsberg
VHFB:s ordförande

Tankar i tiden, berätta om förr..

”Berätta om förr, mormor!”

Jag är sex år och mormor har precis dukat av bordet. Vi har ätit havregrynsgröt. Eller äggröra. Jag har beställt det tidigare på morgonen, beställt gröt eller äggröra, uppe i backen på väg till lekskolan. När lekskolan är över står hon utanför och väntar på mig. Hon är alltid där. Hon är aldrig sjuk och hon har aldrig bråttom. Hon följer mig på vägen.

”Berätta om förr mormor, berätta om när du var liten!”

Mormor berättar. Berättar om alla syskon, tretton var de. Om mamman som dog i barnsäng när mormor var fyra år. Om pappan som drack och spelade bort pengar. Om de två äldsta bröderna som emigrerade.

”Till Amerrika”, säger mormor med eftertryck. Och om dagen då den äldre systemen sa att: ”nu ska vi gå och hälsa på en tant och farbror och jag ska bara göra ett ärende så du får vara här så länge”. Och om att systemen inte kom tillbaka. Om att nu skulle mormor vara fosterbarn här på gården.

”Fosterbarn?”

Jag är sex år och mormor har precis dukat av bordet. Mina föräldrar jobbar och där vi bor finns inte dagis. Men mormor finns. Hon är alltid där. Hon är aldrig sjuk och hon har aldrig bråttom. Hon följer mig på vägen. Vi sitter på varsin stol i köket och hon berättar om att vara fosterbarn. Om att jobba hårt och att inte riktigt höra till. Om att få en sockertopp inslagen i brunt papper till jul. Om att systemen faktiskt kom tillbaka en dag, med svarta kängor i present till konfirmationen. Alla de andra flickorna hade vita kängor och det var förstås finare, men det gjorde ingenting för systemen kom faktiskt tillbaka och hon hade svarta fina kängor med sig.

”Berätta mer mormor!”

En av sysslorna på gården var att valla kor. Gården låg intill en sjö och korna gick på ängarna som vette ned mot sjön. Det var trivsamt att gå med djuren och man kunde rå sig själv. Lägga sig ned i gräset och höra kornas långsamma tuggande. De som bodde på andra sidan sjön hörde ofta mormor när hon gick där med djuren: ”Ve hört’a lang vej, ho sang allti’ när ho geck å gjette kuene.” Fosterfar sa att han ville skicka henne på sångskola i Stockholm. Trots att hon var fosterbarn var det nära på att hon fick åka till sångskola – i Stockholm.

”Sjung med mig mormor!”

519, Jesus för världen givit sitt liv. Tonerna är lite sorgsna och lite glada på samma gång. Det känns tryggt. Vi sjunger tillsammans jag och mormor. Psalm-bokens sidor är så tunna. Några av sidorna lite ojämna i kanten för de är så kära. Vi bläddrar tillbaka en sida. Där finns 513, Tryggare kan ingen vara, den sjunger vi också, kanske två gånger för mormor börjar hosta på en vers och då måste man sjunga om för det räknas liksom inte annars.

Sedan kommer 515, det är min favorit, Jag lyfter ögat mot himmelen, och melodin är så mycket moll som inget annat och det är det finaste jag som sexåring vet. Det är därför jag sjunger den om och om igen när vi är på kyrkogården. När de andra är upptagna med att plantera och vattna och minnas alla nära, då går jag runt kyrkogårdsmuren bland mandelblom och styvmorsviol och sjunger alla sånger jag kan i moll. Jag vältrar mig i moll och sorg och lov att känna vemod.

Mormor är inte rädd för det. När jag vill vara i moll är hon alltid där. Hon är aldrig sjuk och hon har aldrig bråttom. Hon följer mig på vägen. Vi delar sorgen i hennes berättelser om förr.

”Berätta om morfar”, säger jag och mormor blir tyst. Morfar, född sista året på artonhundratalet, och den snällaste som fanns. Skulle ut i lagårn på morgonen, titta till djuren, men kom inte tillbaka, låg på gårdsplan och fanns inte längre.

”Min älskade Olof!” Med båda händer tar jag fatt i medaljongen mormor har runt halsen. Jag öppnar den och tittar på det milda och vänliga ansiktet på fotografiet däri.

Idag är jag äldre, sorgen och vemodet lever jag med som alla andra. Mormor som var född på ’13 lever inte längre. Men hon är alltid där. Hon är aldrig sjuk och hon har aldrig bråttom. Hon följer mig på vägen.

*Ebba Jacobsson, verksamhetsutvecklare
Studieförbundet Vuxenskolan*

Karin från Varola på Youtube

Karin Breman, vardagspoet från Varola, vars dikter ni kanske har sett och läst i Västgötabygden, finns nu på Youtube. Skövdefilmaren Leif Crona (LC-Film) har lagt ut en rad korta filmer på internet, varav en heter Karins dikter. Titta gärna på denna och övriga filmer som t ex Ryttmästarbostället.

Skrivarklubben Pennan Falköping-Skövde

Karin var under många år medlem i Skrivarklubben Pennan, som bildades i Falköping 1979. Under åren gavs tidskriften Pennor ut. Pennan firade 30-årsjubileum 2009 och gav då ut en jubileumsskrift. I och med

En av Karins akvareller, som hon visade vid en utställning på logen vid sitt hem utanför Skövde för några år sedan.

Ebbas mormors medaljong med morfar.
Foto: Ebba Jacobsson.

pandemin 2020 så gick klubben i kvav pga ålder och problem med covid19.

Skrivarklubben var under många år medlem i Föreningen Liv i Sverige, som bildades 1982 av bland annat författaren Göran Palm. Flera av Pennans medlemmar har varit med i Liv i Sveriges antologier genom åren.

Varje år delar föreningen ut ett Trampcykelpris, dvs ett pris till olika kulturarbetare som idogt trampar på i det tysta för att sporra andra till berättande och skrivande. Även undertecknad har fått denna utmärkelse (2006).

Såväl Karin Breman som hennes skrivarevänner har deltagit i olika aktiviteter som uppläsningar i lokalradioprogram, bibliotek och kyrkor under årens lopp och även på bokmässan i Göteborg.

Karin har gett ut flera diktböcker med sina underfundiga texter, alla kompletterade med egna akvareller eller teckningar. Den första diktsamlingen kom ut 1995 och har titeln – Den som planterar ett träd har inte levt förgäves.

Den senaste – Ett fånge ve' – kom ut 2013.

Karins släkting, Carl Olof Jansson, åkte med den olycksdrabbade båten Titanic 1912 över till Amerika. Han klarade sig och skrev sedan hem till Sverige – ett brev som varit med på Titanic-utställningar.

Monika Moberg Kilefors

Mellby Mekaniska får ny museihall i Bjärke för närmare 2 miljoner kr

Verkstaden i Mellby med orörd maskinuppsättning. Föto: Sven-Åke Mökander.

Bakgrundshistoria

När smalspåriga Västgötabanan till Göteborg invigdes år 1900, så alstrade den nya verksamheter i bygderna. Stora Mellby fick ett nytt stationsområde eftersom prostens inte ville ha den ”störande järnvägstrafiken” nära kyrkan. Runt järnvägsstationen växte så fram olika verksamheter som bland annat mejeri, filialaffär, kafé och bostadshus.

1901 byggdes ett förråd 10 m från järnvägsspåret för varor som man räknade med att skicka med den nya transportmöjligheten.

En mekanisk verkstad byggdes tätt intill 1916 av Johan Johansson och han installerade dåtidens modernaste maskiner. In på 1920-talet tog Karl Larsson över verksamheten. Han hade nya projekt som tändkulemotor, tröskverk, kvarnar och senare högkvalitativa skruvstäd. Här levererades 600 stora skruvstäd till SJ:s verkstäder. Totalt tillverkades ca 5 000 skruvstycken. Siste ägaren Erik Andersson sålde 1994 verkstaden till hembygdsföreningen och två år senare invigdes museet som Mellby mekaniska verkstad.

Byggnaderna ligger tätt och Bjärke Hembygdsförening driver och underhåller lokalerna:

1. Utställningshuset som visar en rad lokala, historiska miljöer, reparationsarbete och föreningslokal.

2. Verkstaden med orörd maskinuppsättning från 1920-talet. Huset byggdes 1916 och förbättrades ut-

vändigt när hembygdsföreningen tog över 1994. Invändigt har praktiskt taget ingenting rörts. Råmaterial, spånor och verktyg ligger kvar som de låg när arbetsfolket gick hem.

3. Maskinhall tillkom 2011.

4. Utställningshall nu 2022.

Dessutom finns flera garage och ”traktorrenoveringslokal”.

Bjärke Hembygdsförening

Totalt finns närmare 500 medlemmar i den aktiva hembygdsföreningen. Främst har man verksamhet i Gräfsnäs slottspark med soldattorp och byggnader, som återspeglar hur det kan ha sett ut vid 1900-talets början. Vidare äger föreningen Rännestugan samt väderkvarnen i Mörlanda/Magra.

När vi besöker Stora Mellby är entusiasten och ledaren Börje Gustavsson redan på plats och tar emot en grupp pensionerade plåtslagare från Västsverige, som är intresserade av teknikhistoria. På tisdagar är det annars föreningens arbetsdag och då funderas det på traktormotorer och att renovera maskiner. Nu är dock främsta arbetsuppgiften att isolera nya hallen invändigt. Sedan ska det byggas invändiga väggar, utställningsmiljöer samt information om alla traktorer och maskiner.

EPA-traktorer och lantbruksmaskiner är det man är

Melby Mekaniska museihall. Till höger i bild bakom museihallen ses en täckdikningsmaskin.
Foto: Sven-Åke Mökander.

mest stolt över. När mekaniseringen av lantbruket ägde rum var det betydligt billigare att bygga om en äldre lastbil till en traktor och här kom lokala personer med uppfinningsrikedom fram.

Precis utanför museet står en täckdikningsmaskin. Det blev totalt åtta sådana maskiner tillverkade på bygden. Finessen var bland annat att man kunde gräva ner till ett djup på 1,90 m samt med upp till åtta växellådor för att kombinera hastighet och kraft (se bild). Detta visar på stort teknikkunnande trots att man haft få års skolgång.

Nya hallen ett stort projekt

Hallen är klar och målad utvändigt och nu pågår arbete invändigt. Finansieringen har klarats med följande delbidrag:

- 500 000 kr från Alingsås kommun
- 500 000 kr från Bjärke LIONS
- 250 000 kr från Alingsås Sparbanksstiftelse
- 75 000 kr i lokal sponsring och gåvor

”Om man inte vet vart man ska är det ingen idé att skynda sig. Man vet ändå inte när man kommer fram.”

Nalle Puh

Resterande har föreningen själv stått för och dessutom tillkommer allt ideellt arbete av händiga föreningsmedlemmar. Sistnämnda är ännu oräknat.

Med markköpet fick man även en uppställningsplats, som tidigare saknats.

Bjärke Hembygdsförening är att gratulera till en fin prestation med att bygga upp denna museala verksamhet och genomföra den stegvisa utbyggnaden med en utmärkt hall som final.

*Sven-Åke Mökander
Alingsås*

Ny bok om Vårgårda!

Göran Heymans nya bok om Vårgårda Herrgård med bilder och dokument – många inte tidigare publicerade – har också indirekt blivit ett intressant bidrag till historien om hur industrisamhället Vårgårda växt fram. Inte minst för alla de vårgårdabor, som kanske själva arbetat i gårdens olika verksamheter eller haft anhöriga eller bekanta som gjort det. Boken innehåller också en nyritad karta av Hans Dahlberg där bland annat 16 gamla torp under Vårgårda Herrgård för första gången är utmärkta. Enligt författarens önskemål går försäljningsintäkterna från boken till Vårgårda Hembygdsförening.

Redaktionen VB

AM Alströmer prisas för historiska insatser

Vid femstenaröset i trakterna kring Hindås i Härryda kommun. AM Alströmer visar det mäktiga monumentet som markerade gränsen mellan Sverige och Danmark – Norge åren 1613 till 1619.

AM (Anna Margaretha) Alströmer i Alingsås brinner för historia och nu belönas hon för det. Nyligen fick hon ta emot Alingsås Hembygdsförenings kulturvårdspris. Gränsrösen eller femstenarösen har upptagit hennes stora intresse. De som en gång utgjorde gräns mellan Sverige och Danmark – Norge på 1600-talet. Men hon belönas även för andra historiska insatser...

– Fantastiskt kul och ärofyllt. Det kan ju tyckas va lite udda intressen, men härligt att ändå bli uppmärksamrad för det, säger en sprudlande glad AM Alströmer.

Att hon tidigare varit turistchef i Alingsås kommun och kommunutvecklare i Essunga bidrar förstås till att hon kan mycket om sin hembygd. Intresset för historia började dock redan i småskolan och har sedan fortsatt. Numera är hon pensionär, men almanackan är ändå full av aktiviteter. Är det inte föreningsarrangemang och guidningar så vurmar hon för Retrovägen – väg 190 mellan Göteborg och Nossebro. Hon är också fortfarande en opinionsbildare och pådrivare i de kommunala korridorerna. Skyltning längs E20 genom Alingsås har blivit hennes hjärtefråga.

– Här åker minst 20 000 bilister genom Alingsås varje dag och de vet ofta ingenting om denna pärla till stad. Men nu ska det förhoppningsvis bli ändring på det, säger AM Alströmer, som under flera år skrivit insändare till lokaltidningen samt åtskilliga skrivelser till kommunen om den uteblivna skyltningen längs Europavägen.

Pandemin

AM talar varmt om sin hembygd. Det är på Östad säteri utanför Alingsås hon har sina rötter. Jonas Alströmer, som levde åtta generationer bakåt i tiden, var mannen som lärde svenskarna att äta potatis. Men det är inte bara denna gröda AM alltid vurmat om.

– Nej, jag tycker allmänt om att vistas i naturen och gå i skogen. Men det som fick mig att promenera utöver det vanliga och leta stenar och även i sällskap med vänner och bekanta var coronapandemins intåg.

För det är just i skogen eller skogarna som gränsröserna finns. Cirka femton stycken har AM funnit hittills under sina skogspromenader.

Fredden i Knäred

Undertecknad var med en dag i trakterna kring Hindås i Härryda kommun, där ett mäktigt femstenaröse finns mellan sjöarna Stora och Lilla Sturven. Det största hittills som AM funnit.

– Stenarna står ju i skogarna utan skyltar eller övrig information. Då är det inte alltid så lätt att finna dem, berättar AM.

Ett femstenaröse utgör som ordet anger en stor stensockel, med fem stenar ovanpå. En i mitten och två vardera åt ena eller andra hållet. Men det finns också mindre gränsrösen. Samtliga kom dock till i samband med freden i Knäred år 1613 och markerade gränsen mellan Sverige och Danmark – Norge (länderna var då i union) åren 1613 till 1619.

”Förgubbat”

AM får ibland uppdrag att hålla föredrag om vad hon funnit i skogen. Något hon förstår tycker är stenkul. Hon är även intresserad av hålvägar, som finns här och var och i markerna.

Slutligen prisas hon nu även för kampen för historisk jämställdhet.

– Det är så ”förgubbat” i historieböckerna. Det är ju män som skrivit och skriver det mesta av vår historia och då blir det så, säger hon.

Det har fått till följd att AM för några år sedan ordnade en byst i Gräfsnäs slottspark på Margareta Leijonhufvud. Vår tidigare drottning som växte upp på Loholmen utanför Alingsås och blev Gustav Vasas andra hustru och med honom födde tio barn på 13 år. En fantastisk bedrift bara det!

Årets Risöing

AM Alströmer har prisats ytterligare detta år. I somras fick hon mottaga diplom och medalj sedan hon utsetts till Årets Risöing.

Republiken Risön i sjön Mjörn i Alingsås kommun är Sveriges äldsta och minsta republik, utropad år 1894. Under tio år var AM Alströmer president där. Republiken har varje sommar sedan 1984 en folkfest på ön – enorstämman – och AM belönades senast för sina historiska insatser för hembygden och inte minst då alla gränsrösen hon funnit i skogarna. Risön var för

AM Alströmer prisas av Alingsås Hembygdsförening.

övrigt åren 1613 till 1619 sista utposten mot Danmark–Norge. På grannön Långa Ekholmen, (som idag ligger i Lerums kommun) finns också ett riks- eller gränsröse, som fastslår detta.

Retrovägen – väg 190 Göteborg–Nossebro

Men inte nog med detta. AM Alströmer kan föräras en tredje gång. Den så kallade Retrovägen genom Västergötland, som hon är en av initiativtagarna till, har uppmärksammats av organisationen Hela Sverige Ska Leva. Samtliga i Retrovägens styrelse är nu nominerade till ett pris, som kommer att delas ut i Stockholm. För AM Alströmer ser det ut att bli ett fint och hederligt år – 2022. Lägg namnet på minnet !

*Text och foto:
Pär-Uno Ström
Alingsås*

Anten-Gräfsnäs Järnväg,

ca 1 mil NV om Alingsås. Vid järnvägen kan du uppleva hur det var att resa efter ånglok på 1940-talet. Vid banans norra ändpunkt kan du besöka Gräfsnäs Slottspark och slottsruinen som finns där. Anten-Gräfsnäs finns med på NAVs besökskarta.

*Flera hembygdsföreningar
har såväl hemsida
som fb-grupp!*

Sök efter information i din hembygd!

Konstnärer från förr – utställning i Rävlanda

Mosse Stoopendaal byst av Agnes de Frumerie 1933.

Årets utställning på hembygdsgården i Rävlanda handlar om konstnärer som hade en koppling till Björketorps socken. Vi bestämde oss för att välja konstnärer som gått ur tiden och som är eller har varit ”lite kända”. Flera av dem var mer kända när de levde än de är nu, men vi ville ändå lyfta fram dem och ge dem en ny publik. Vi fann nio konstnärer som vi jobbade vidare med och hittade en hel del information om de flesta av dem. Våra medlemmar lånade ut flera originalverk, skisser och foton samt konstnärsmaterial, vilket gjorde att det blev en unik och levande utställning.

Elis Lindgren (1866-1938)

bodde först i Hindås och senare i Rävlanda mellan åren 1919 och 1938. Elis studerade på Valands konstskola och var en av Carl Larssons första elever. Lindgren gjorde väggmålningar i disponentvillan på Lyckholms bryggeri i Göteborg och på Hindås gamla hotell. Han är representerad på stadsmuseet i Göteborg och förutom tavlor gjorde han också illustrationer till en bok om Göteborg. Om Elis hittade vi inte mycket mer fakta, inga foton och tyvärr inga fler upplysningar om hans liv.

Familjen Stoopendaal

däremot fanns det betydligt mer information om. Hela familjen var konstnärer, mamma Anna (1866–1943), pappa Georg (1866–1953) och sonen Mosse (1901–1948). De flyttade från grannorten Härryda till Hindås

1921. Anna målade främst landskap. Georg illustrerade böcker och vykort och målade tavlor. Arbetshästar i olika miljöer tillhör hans mest eftertraktade verk. Sonen Mosse var en flitig konstnär och han lär ibland ha betalat för sig genom att snabbt teckna ner en ekorre eller en kråka. Idag är Mosse mest känd för sina fantastiska naturmålningar. Bertil A Larsson, som lånat ut material om Stoopendaals till oss, passade på att hålla föredrag om familjen när vi hade premiärvisning av utställningen.

Elis Lindgrens målningar i disponentvillan vid Lyckholms bryggeri.

Gösta Arontzon (1918–2001)

bodde aldrig i socknen, men han illustrerade vår torpinventeringsbok som gavs ut 1984. En ovärderlig handling. Arontzon målade även landskap och han är representerad vid Gustav VI Adolfs konstsamling med teckningar samt i några kommuner och på statliga verk.

Agnes de Frumerie (1869–1937)

föddes i Skövde. Agnes ägnade sig åt skulptur och keramik, glaskonst, träsnideri, teckning och måleri, silver- och tenngjuteri. Hon skrev också dikter, prosa och dramatik. Brons och marmor såg hon som de slutgiltiga och bästa materialen för en skulptur men ofta tvingades hon ställa ut ytbehandlade gipser. Hon utbildade sig i Stockholm, Berlin och Paris och ställde ut i flera stora städer och sålde skulpturer till bl a franska staten, USA och Tyskland. Hon och maken Gustaf bodde i Hindås från 1923 där de umgicks med Stoopendaals. Agnes gjorde en byst av Mosse och denna raritet hade vi den stora glädjen att få låna och visa på invigningsdagen. de Frumerie gjorde också en byst av Strindberg. En kopia av denna byst ägdes av dr Brand i Värred, Rävlanda – ytterligare en koppling till vår socken!

Besökare på årets konstutställning i hembygdsgården i Rävlanda.

Charles Schölander (1903–1979)

bodde i Göteborg och tillbringade sin fritid både i Hindås och i Hällingsjö. Han drev en konstnärsbutik och målade främst med palettkniv och ofta orientaliska arkitekturmotiv. Han åkte runt i sin folkabuss och använde den ibland som ateljé.

Eric G:son Kvist (1904–1987)

föddes på torpet Idtjärna i Hindås. Han studerade vid målarskolan i Borås och på Slöjdföreningen och Valskolas konstskola, båda i Göteborg. Hans far var också konstnär, men folk omkring Eric tyckte att han skulle skaffa sig ett ”riktigt” yrke. Trots detta fortsatte han sitt konstnärsskap men försörjde sig parallellt som målare och extraknäckte bl a som påklädare åt Ernst Rolf. Kvist målade landskap, seriestrippar men även motiv till samlartallrikar. I bygden runtomkring Hindås finns en hel del av hans konst bevarad, t ex flera stora väggmålningar och många tavlor.

Astrid Wahlstedt (1877–1946)

studerade konst för ett flertal olika konstnärer, men hon utövade också självstudier under resor till bland annat Italien, Belgien, Schweiz, Palestina och Egypten. Hennes konst består av porträtt, stadsmiljöer och landskapskildringar. Mellan 1909 och början av 1920-talet besökte hon ofta Värred, Rävlanda, där hennes mamma, författarinnan Malvina Bråkenhielm, periodvis levde tillsammans med dr Brand. Ibland bodde de i Värredslund, emellanåt tog Astrid och Malvina in på hotellet i Hindås eller på något pensionat i bygden.

*Text och foto:
Malin Svanberg Eliasson
Rävlanda*

Källor:

Wikipedia, Björketorpsboken, Västergötlands museum i Skara, ”Mosse Fågelmålaren” av Bertil A Larsson (2020)

Lasarettsläkare A P Westerberg, som var en drivande kraft i Planteringsförbundet i Falköping och att anlägga en park – Plantis.

Fotot tillhör Falköpings museum.

Läs mer om detta på sidan 14.

Besökare på årets konstutställning i hembygdsgården i Rävlanda.

Folktro kring julen

En tomtebild från bondesamhället förr på landet, där hästen var sin tids havremotor. Den här målningen har tidigare varit med i Västgötabygden 2006. Bild: Börje Brorson.

Längre tillbaka före 1700-talets upplysning var människornas vardag präglad av övertro och magi. Man har alltid velat ha förklaringar till vad som händer, och där spelar folktron en stor roll.

I Fristad fanns en folklivsforskare som hette Klas Olofsson, som tog vara på folktron och den muntliga traditionen precis innan den försvann. Han levde mellan 1861 och 1942. Hans "Folkliv och folkminne i Ås, Vedens och Gäsene härad" kom ut i två delar år 1929 och 1932.

Människor berättar om hur de upplevde sin tillvaro, och den präglades av tron på övernaturliga väsen, som man måste hålla sig väl med. Klas Olofsson talar om vad man skulle veta och vad man borde göra. Magiska tankar fanns om att skydda sig men även att kunna skada någon. Man skulle förstöra naglar och hår om man klippte sig, för med hjälp av det som tillhört en, kunde andra människor vålla skada.

Speciellt vid tider och högtider, som innebar förändringar, var onda makter i farten. Det gäller också Lucia och jul. Före år 1753 gick vi i Sverige efter den julianska kalendern. Året var 11 dagar längre och dessa

dagar slopades helt enkelt 1753, då vi gick över till den gregorianska kalendern. Den mörkaste tiden inföll då inte runt Lucia som den gjort tidigare. När året vände vid vintersolståndet, var det en kritisk tid. Onda makter skulle skrämmas i väg. I västra Sverige har vi haft seden med lussegubbar in i vår tid, speciellt i trakten av Främmestad och även i Tidaholm. Ungdomar klädde ut sig och sotade ansiktet och gick runt i gårdarna och skrämde. Flickor klädde ut sig till pojkar och pojkar till flickor. Man vände pälsar ut och in eller klädde ut sig till sotare. Andra kunde vara Djävulen, Lucifer eller Lucia-Per. Kakor och godis fick de för att ge sig iväg.

Detta påminner mycket om det nya Halloween-firandet, som egentligen har samma rötter. I den keltiska religionen på t ex Irland firades nyår den 1 november och nyårsaftonen var alltså the hollow evening, den heliga aftonen, Halloween. Då kunde också förfäderna lämna sina gravar och komma på besök. Det var alltså en skrämmande kväll. Sådana situationer har ungdomar utnyttjat under skilda tider för att skrämmas och kunna få fördelar av det. Irländare som emigrerade till USA tog med sig seden och därifrån har den kommit till Sverige. När Lucia flyttades, kom Lucia-gestalten

mer i förgrunden. Men natten var fortfarande lång, så kvinnorna i huset gick upp i bara särken, det fotsida underplagget som kvinnorna hade på sig under kläderna på dagen och som nattsärk på natten. De bjöd på lussebetete, fläsk, bröd, kaffe och brännvin, kanske också en lussekatt. Dessa har ju formen av en svastika eller ett hakkors. Det är en solsymbol som har förekommit i bland annat Asien för många tusen år sedan. Kan det vara så att här finns rester efter besvärjelser om solens återkomst vid vintersolståndet?

Julen

Även i samband med julen trodde man att förfäderna kom tillbaka. De kom upp ur gravarna och firade de dödas julotta, innan den vanliga julottan började. Därför var det farligt att komma för tidigt, och man måste se till att det inte fanns någon jord kvar i kyrkbänken. Klas Olofsson har berättelser om kvinnor som råkat ut för de dödas vrede och nätt och jämnt kommit undan med livet. Under julen och särskilt under julnatten skulle julmaten stå framme på bordet. Om förfäderna kom tillbaka, måste de ha något att äta, speciellt den goda julmaten. Det sägs också, att man strödde halm på golvet, för att de skulle ha någonstans att sova. Halmfigurer hör fortfarande ihop med julen. Bocken har varit en symbol för onda makter, och djävulen avbildades med horn och klövar.

På annandagen kunde ungdomar vid staffansritter hitta på bus och göra ofog för grannarna. Kanske är detta ett försök att infoga förkristna hingsthetsningar i det kristna mönstret. Det finns många exempel på hur gamla seder anpassats till den nya tron. Julen som hög-

Klas Olofsson (1861–1942), upptecknare från Fristad.

Läs även VB nr 5 om Folke – Folkminnen på internet.

tid efterträdde den romerska solfesten, och det kristna helgonet Lucia infogades i kampen mellan ljus och mörker.

Om man går in och försöker spåra våra seder och bruk kring julen, går man snart vilse. Tomten på tomt, husplatsen, är en beskyddande jordande, som man måste hålla sig väl med. Den tron på den besjälade naturen har funnits över hela jorden. Fortfarande kan man finna den på Island. Att den lilla grå varelsen eller vännen sedan blev ett stort bullrande katolskt helgon, Sankt Nikolaus från Myra utanför nuvarande Istanbul, innebar en lång resa. Vi kan bara konstatera, att mycket av vad vi ser som gamla lokala seder har en helt annan bakgrund.

Ann-Britt Boman

Västergötlands Hembygdsförbund VHFB

är en ideell paraplyorganisation för den samlade hembygdsrörelsen i landskapet Västergötland.

2021 är 225 medlemsföreningar anslutna med ca 37 tusen medlemmar som därmed också automatiskt är vidareanslutna till Sveriges Hembygdsförbund (SHF). Med det antalet föreningar är VHFB det största av SHF:s 26 regionala förbund i Sverige.

Vårt kansli finns i Skara. Se våra adresser på sidan 23.
www.hembygd.se/vastergotland

Vi uppmärksammar det flytande kulturarvet!

Skutor, ångbåtar, fraktfartyg och fiskebåtar. Alla spelade de en viktig roll i utvecklingen av Västra Götaland som industriregion. Och många är de äventyrliga resor och händelser till havs som finns att berätta om. I höst är detta tema i fokus på Prisma och vi lyfter fram såväl nya som tidigare publicerade berättelser.

Har du material om ett flytande kulturarv (eller något helt annat) att dela med dig av, hör av dig till

jessica.bergstrom@vgregion.se

Från Falköping till Igelstorp

Äldre foton från Skattegården i Igelstorp

Omkring 2008 fick undertecknad skanna av ett album med äldre foton från Skattegården i Igelstorp, som dåvarande ägaren Ulla-Britt Dahl visade. Hon visste däremot inte vilka personerna på foton var, men ibland har man turen på sin sida.

De tidigare ägarna var Johan Andersson, född 1867 i Sventorp, och hans hustru Anna Lisa, född i Skövde landsförsamling 1875, och två av deras barn, Nils och Thede. Deras två andra barn dog som små.

Det slumpade sig så att Anna Lisa, född Jonsson, hade släkt i Falköping, bland annat anförvanter till min egen familj, vilket underlättade detektivarbetet.

Men det finns många personer kvar att identifiera på foton från Skattegården.

Skattegården i Igelstorp på 1920-talet. Johan Andersson och sonen Nils skjutsar "syster Edit", sjuksköterska, född i Falköping, till tåget. Edit var kusin till Anna Andersson, som står i mitten tillsammans med en okänd kvinna.

Industri- och hantverksutställningen 1910 i Falköping. Till vänster ser vi en dam vid namn Ljungberg, landshövding Fabian De Geer, Prins Carl och lasarettsläkare A P Westerberg vid "Balders sten". Westerberg var drivande kraft i Planteringsförbundet för att anlägga en park i Falköping – nuvarande Plantis. Foto i album.

Bilden ovan: Falköpings Hantverks- och Industrieförening. Officiella vykort över Industriutställningen i Falköping 1910. Entrén till Industriutställningen. Vykortet tillhör Falköpings museum.

Familjen Anderssons bil i Skattegården omkring 1928. Här provar Karin Sahlgren, Falköping, och hennes barn och några kvinnliga släktingar komforten i det fina åkdonet.

Planteringsförbundet i Falköping

Plantis är en populär park i Falköping. Parken är belägen i närheten av Falköpings museum. Människorna vid "Balders sten" var den enda bilden, på vilken familjen Andersson hade noterat namnen.

År 1885 inköpte Planteringsförbundet ett stycke mark väster om Jernvägsgatan (nu S:t Olofsgatan) för att anlägga en park. Det var lasarettsläkare A P Westerberg som var den drivande kraften bakom projektet. Här planterades en mängd vackra och intressanta örter och buskar och en damm, Svandammen, anlades även.

Monika Moberg Kilefors

Boken om Sunktaks historia

Nu kommer den – Boken om Sunktaks historia!

Suntak är nog mest känd för sin välbevarade medeltida kyrka och hembygdsgården Storegården, men den lilla socknen rymmer så mycket mer som bör bevaras till eftervärlden. En studiecirkel inom Studieförbundet Vuxenskolan har arbetat i drygt tio år för att få så mycket som möjligt av socknens historia på pränt. Snart är deras arbete slutfört. I december kommer boken – Suntak, en socken med anor – att släppas till försäljning.

Västergötland är otroligt rik på historia. Vart vi än vänder oss kan vi se spår av tider som flytt. Det gäller bara att lära sig se vad naturen döljer. Kanske är det en hålväg du stöter på i skogen eller ryggade åkrar från årdrets tid. En stenhög kan vara beviset på en torparens odlarmöda eller kanske rent av ett gravröse från bronsåldern.

Det har gått mer än tio år sedan en grupp människor i Sunktaks Sockenstugeförening tog på sig de där speciella glasögonen för att se spåren från förr i sitt landskap. De dokumenterade vad de fann och har sedan arbetat vidare med att forska fram uppgifter ur arkiv och kyrkoböcker, studerat lantmäterihandlingar och skrivit ner lokal berättartradition. I arbetet har man även haft tillgång till Rolf Sahlbergs forskningsmaterial och hans bandinspelningar med gamla suntaksbor.

Gruppens grannliga arbete har nu sammanställts till ett bokmanus där byarna Suntak, Flata och Sunktakstan presenteras. Läsaren får veta det mesta om skiftesprocesserna, vilka gårdar som flyttats, var det en gång stod torp och backstugor samt mycket mera.

I boken behandlas även Sunktaks företagande, föreningsliv, de båda kyrkorna och så förstas järnvägen som invigdes 1906 och länkade samman Suntak med Falköping och Tidaholm på ett helt nytt sätt. Här berättas även om inflytelserika personer som satt sina spår i bygden och lite säregna profiler man fortfarande berättar historier om.

Eldsjälar

Bland eldsjälarna i arbetsgruppen finns Eva Gustafsson som stått för det mesta av textbearbetningen och en stor del av forskningen i arkiven. Ove Bank är en annan av gruppens stöttepelare och han har ägnat en hel del tid åt att dokumentera de gamla gränsmarkeringarna från äldre lantmäterihandlingar och rita in dem på nya moderna kartor. Ove står även för mycket bildmaterial.

Deltagarna i studiecirkeln om Sunktaks sockens historia framför skolan, nu sockenstugan, mitt i byn.

Foto: Lena E Jonsson.

– Det här arbetet har gett oss en fördjupad syn på vår bygd och dess historia. Här finns lämningar efter människor som bott i bygden i flera tusen år. Gravfältet söder om nya kyrkan visar att Suntak var en betydande plats med många invånare redan innan den gamla kyrkan byggdes. Man inser sin litenhet i historiens vingslag, säger de.

Den som är intresserad av att köpa ett exemplar av boken ”Suntak, en socken med anor” kan boka denna hos Ove Bank på telefon 0502-41369 eller via e-post: ovebank1@gmail.com.

*Lena E Jonsson
SV Tidaholm*

År 1891 tog Sanfrid Welin denna bild av 1100-talskyrkan i Suntak. Foto från Västergötlands museums samlingar.

Gamla stenbron i Svenljunga 200 år

Stenbron efter renoveringen 1999.

Med anledning av stenbrons 200-årsjubileum har Svenljunga Hembygdsförening under sommaren haft utställning i Gästbyggnaden i Hembygdsparken. Utställningen bestod av text, foton och tavlor.

Gamla bron över Ätran i Svenljunga, Kinds härad, beskrivs i läns museets broinventering 1980 som ”ett av Älvsborgs läns vackraste byggnadsverk”. Dess verkliga ålder är inte styrkt, men vid inventering och granskning av bron 1994 nämns år 1822/1823 som byggnadsår. Klart är att det är en av de äldre större broarna i Sjuhärad. Bron är R-märkt, vilket betyder att det är en fast forn lämning.

Stenbron – vid renovering.

*”År vet att det inte är
någon brådska.
Tids nog kommer vi fram.”*

Nalle Puh

Den gamla stenbrons stödmurar, valv och sidomurar var uppförda av kilade naturstenar i kallmur. Den är 45 m lång och spannen är 9,3 respektive 9,8 m. Räckeståndarna är förbundna med dekorativa järnkättingar.

Stenbron – äldre foto.

Under åren har det varit flera översvämningar och bron har stängts av och reparerats. Vid inspektionen 1996 fann man att bron var i ett mycket dåligt skick. Riksantikvarieämbetet förordade 1996 att bron skulle återställas med traditionell teknik och Länsstyrelsen instämde. Resultatet blev att bron plockades ner sten för sten och återuppbyggdes på träställningar. Eftersom några stenar hade försvunnit användes stenar från Villa Bergsäter, Svenljunga, i dagligt tal Gustaf Kruuses villa på Bergsäter. I slutet av 1999 var arbetet färdigt och Svenljunga hade åter fått sitt signum.

Idag ansvarar Svenljunga kommun för tillsyn och vård och det är endast gång- och cykeltrafik som är tillåten över bron.

*Göran Eriksson
Svenljunga*

Källor:

Ahlsén, Bertil: Sjuhärads gamla stenbroar, 2000.

Foton: Birgitta Peterson

Svenljunga Hembygdsförening

Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Hembygdsförbund samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

 **Studieförbundet
Vuxenskolan**

40-årsjubileum i Vårgårda!

Den 7 oktober 1982 bildades Vårgårda Hembygdsförening efter två tidigare försök. Nästan på dagen 40 år senare lördagen den 8 oktober firade 70-talet medlemmar med ett jubileum över de gångna åren på Restaurang Mathias Kök & Rum i Vårgårda. Vice ordförande Annlis Kempe hälsade välkommen och bjöd in alla till en god och smakrik buffé. För underhållning svarade Hampus Haga med sång och musik samt trevliga berättelser om sin tid som anställd i Vårgårda kommun. Hampus framträdde med covers allt från Elvis, Britta Borg till egenkomponerad sång.

En rad personer, som frivilligt och aktivt bidragit till föreningens utveckling (från start med 19 medlemmar till dagens 402), erhöll var och en ett förtjänstfullt diplom, som överlämnades av Barbro Svensson från Västergötlands Hembygdsförbund. Utmärkelseerna gäller för till exempel trädgårdsskötsel, underhåll, servering, snickeri- och elarbeten, planering och iordningsställande av nya museet. Personerna är: Bo Wallentin, Bengt-Göran Flink, Kjell Johansson, Lennart Larsson, Agneta Larsson, Marianne Andersson, Herbert Andersson, Åke Pettersson, Harry Andersson, Lasse Larsson, Inger Ernstsson och Lennart Liderud.

Utmärkelser från Sveriges Hembygdsförbund överlämnades till Annlis Kempe och Margareta Rehn för väl utfört arbete samt till Vårgårda Hembygdsförening, mottaget av ordföranden Allan Andersson.

Historiska händelser

Här följer några historiska händelser i föreningen: överenskommelse med kommunen att få disponera delar av Tumbergs skola, flyttning av Blåbandslokalen från Tumbergs kyrkokulle till Tumbergs Hembygdsplats 1986, en kvarnsten från Hallaberget flyttades

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Diplommottagare: Från vänster Bo Wallentin, Kjell Johansson, Lennart Larsson, Agneta Larsson, Marianne Andersson, Herbert Andersson, Åke Pettersson, Harry Andersson och Lasse Larsson.

till Hembygdsplatsen 1987, resning av minnessten av Fredrik Sundler i Järnvägsparken 1991, år 2006 erhöles Hemvärnslokalen i Ornunga (tillhörde Asklanda Hemvärnsområde) och kom att bli nuvarande Tumbergsstugan med samlingslokal, år 2015 inköptes fastigheten Lund 3:7 av kommunen för en krona och detta blev nu den välskötta Hembygdsplatsen i Tumberg med de fina lokalerna och den trevliga trädgården.

Planeringen av det nya museet började 2015 och söndagen den 22 maj 2022 invigdes museet till stor glädje för föreningen och alla kommande besökare.

*Robert Ekman
sekreterare*

Vårgårda Hembygdsförening

SHF:s utmärkelser: Från vänster Annlis Kempe, Margareta Rehn och Allan Andersson.

Grovt fornlämningsbrott...

...av internationell betydelse i Västergötland

Varför skyddades inte fornlämningen kungsgården från skadegörelse?

Den frågan kan man med fog ställa sig.

Varför agerade inte Länsstyrelsen (Lst) när fornlämningen skadades? Det har gått två och ett halvt år sedan det grävdes olovligt i den kända borgruinen på Kinnekulle i Skaraborg. Redan från början våren 2020, informerades Länsstyrelsen av vittnen. Trots påstötningar verkade inte Lst tagit informationen på allvar från början. Men vittnen uppfattade även att det verkade som om Lst helt enkelt inte gjorde sitt jobb.

Kungsgården och den kungliga historien i Sverige

En av Västergötlands och vårt lands mest intressanta fornlämningar är resterna efter borgen/kungsgården. Platsen ligger i norra delen av Skaraborg. Enligt gamla sägner ska flera forntida kungar bott på borgen. Mest känd är Sveriges förste kristne kung, Olof Skötkonung. Olof döptes av engelsk biskop vid Husaby kyrka år 1008. Kungsgården ligger närledes kyrkan. Dock talar myten även om de äldre Sigurd Ring, Ragnar Lodbrok och Håkan Röde. Fornborgen/kungsgården är alltså en fornlämning som inte bara är av lokalt västgötskt, eller västsvenskt intresse, utan en viktig plats för hela Sveriges historia. Borgen är troligen en av de platser som hade stor betydelse när det svenska riket tog form. Fornlämningen kan alltså även ses som en internationell fornlämning genom kopplingen till Olof Skötkonung, som hade många band till Europas storpolitik. Olof gifte bl a bort sin dotter Ingegerd med Jaroslav Vladimirovitj, sedermera storfuste av Kiev i dagens Ukraina. Dessutom hade Olof Skötkonung relationer till den engelska kungen.

Fornlämning

Ännu kanske det finns arkeologiskt belagda rester av murar efter ett torn eller kastal, trots att fornlämningen är svår att se, så är platsen känd och lagskyddad sedan lång tid. Platsen är definitivt en fornlämning med dateringar ner till vikingatid, och äldre medeltid. För att bedöma vad som är sant eller inte i den rikliga mytbildningen krävs det att fornlämningen inte skadas än mer, utan att den kan undersökas vetenskapligt av arkeologer. Lika viktigt är det naturligtvis att fornlämningen

bevaras, och lagskyddas så att den kan forskas på, men även fortsättningsvis besökas av framtida generationer.

Vittnen

Det har gått över två och ett halvt år sedan det uppdagades att borgruinen blivit brutalt utsatt för olovlig skadegörelse genom grävning med grävskopa i samband med byggnadsverksamhet. Enligt vittnen återfanns även en stenkross på platsen.

Från vittnen uppmärksammades länsstyrelsen i Västra Götaland flertalet gånger att åka till platsen, men enligt vittnena ledde det från början inte till några åtgärder från myndigheten. Dock låg en av vittnena på de berörda tjänstemännen att åka ut till borgen, för att se till att stoppa den fortsatta skadegörelsen och låta dokumentera fornlämningen. Vittnena från allmänheten uppfattade i början att tjänstemännen på Lst verkade aningen ”tafatta”, stressade och undflyende.

Historieforum Västra Götaland agerade

Historieforum fick information om händelsen. Vi tog till oss denna, pratade med vittnen och tog in foton från platsen. När preskriptionstiden för skadegörelsen på en av Sveriges viktigaste fornlämningar närmade sig efter två år gjorde Historieforum en polisanmälan.

Det något märkliga och uppseendeväckande var, att när Länsstyrelsen blev informerade om att Historieforum gjort polisanmälan, då först gjorde Länsstyrelsen i Västra Götaland en polisanmälan. Vad vi har förstått beträffande Länsstyrelsens arbetsuppgifter i sådana här ärenden, så ska det från första stund göras polisanmälan av misstänkt fornlämningsbrott. Varför gjorde inte Länsstyrelsens kulturmiljövård polisanmälan från dag ett?

Historieforum kan ha förståelse att Länsstyrelsens kulturmiljövård kan vara underbemannad, ha kläna resurser och stor arbetsbörda. Men i det här fallet kan det vara än större och viktigare felaktigheter begångna. Det får polisanmälan avgöra. Det vi i alla fall konstaterar med facit i hand, det är illa och allvarligt när en historieförening först gör en polisanmälan vid ett starkt misstänkt fornlämningsbrott.

Historieforum Västra Götaland har i sina stadgar inskrivna bl a att: ”fornlämningar i Västra Götaland, ska skyddas och vårdas” med mera. Vi är sannolikt den enda ideella historieförening i hela Sverige, med dessa inskrivna stadgar.

Historieforum uppmanade Länsstyrelsen att ta myndighetens tillsyn av fornlämningar på största allvar. Att bevarandet och behövliga åtgärder får de resurser som fordras. Vad kan vara mer prioriterat än att en av Västergötlands och Sveriges mer betydelsefulla fornlämningar bevaras?

Media informerad

För denna enormt viktiga händelse tog Historieforum kontakt med media i Västsverige, såsom tidningar, SVT och SR. Vi anser det är av yttersta vikt att en sådan här händelse kommer ut till allmänheten, både lokalt, regionalt men även på riksnivå.

Till vår förvåning fick vi ”kalla handen” av samtliga meddelade medier. Av vissa, nonchalant bemötande.

När samtliga fått god information och insyn av händelsen, blev svaren från en del såsom ”goddag yx-

skaft”. Men några svar var också: ”Vi måste höra med Länsstyrelsen”. Naturligtvis ska journalistiken vara opartisk, men här kan man misstänka något annat. Allt ihop verkar ytterst märkligt. Litar journalistiken helt och fullt på en myndighet?

Därför är denna artikel desto viktigare att få bli publicerad i tidningen Västgötabygden. Det viktigaste av allt är att händelsen, men även sanningen kommer våra medborgare och skattebetalare till del när statliga myndigheter är involverade.

Historieforum Västra Götaland anser det här är ytterst viktigt och allvarligt när vårt gemensamma kulturarv är utsatt och angrips medvetet.

Lika allvarligt är det när inte medier agerar, och tar det journalistiska samhällsupdraget på allvar.

*Morgan Nilsson, ordförande
Historieforum Västergötland*

Se upp!

”Det har kommit till vår kännedom att en app har lanserats under namnet Hembygdsappen. Appen hämtar material från hembygd.se, både bilder och texter. Den använder även riksförbundets varumärke. Denna app har utvecklats helt utan godkännande av Sveriges Hembygdsförbund. Vi uppfattar detta som intrång i våra rättigheter och kommer att lämna ärendet till jurist för utredning.

Vi uppmanar alla föreningar och användare av SHF:s tjänst Hembygdsportalen att inte använda appen tills de juridiska frågorna är utredda.”

Med vänlig hälsning

Jan Nordwall
Generalsekreterare SHF
www.hembygd.se | Facebook
Stöd kulturarvet – Bli hembygdsvän!

Musik i advent – Torbjörntorps kyrka

Tid: 10 december 2022 kl 16
Kostnad: 100 kr

Gudhems Hembygdsförening
Info på hemsidan

När jag var barn, kommer jag ihåg att man varje julafton gick till Hålanda kyrkogård och satte en gran på anförvanten grav...

Så börjar en hembygdsberättelse skriven av vår sockenförfattare Everth Högabo, vilken skrivit mycket om seder och bruk i min barndoms församling Hålanda. Everth Högabo har i sitt stora, livsverk, vår bygds egen sockenbok, berättat om seder och bruk i socknen. I texten kring julgran på graven beskriver Högabo hur familjer besökte anhörigas gravar på julaftonen, och prydde graven med en julgran. ”Omkring middagstiden på julaftonen gick man till kyrkogården för att sätta ned en liten julgran. Granarna var utvalda i olika höjder. Vilade det vuxna personer i graven var granens höjd 70–80 cm. Låg det en yngre person i graven minskade höjden, så för barn var granen ca 40–50 cm. Ibland ’risade’ en del samtidigt gravkullen. Kransar eller buketter som i dag är brukligt förekom aldrig... Seden med julgranar på graven har väckt uppmärksamhet, då många tycker det var en mycket vacker sed, särskilt den lilla granen för ett barns bortgång.” Det verkar dock som om denna sed annorstädes varit ovanlig? Vi får därför vara tacksamma att Everth Högabo, som sedan flera år är avliden, hann med att redogöra för sin hemsockens seder och bruk, vilka lever vidare in i framtiden.

*Inga Emanuelsson
Nygård, Lilla Edet*

Årets Hembygdsbok och Årsskriftsserie

SHF har efter stämmobeslut 2018 utökat utmärkelsen Årets Hembygdsbok med att förutom en traditionell hembygdsbok också belöna regelbundet utgivna årsboksserier och den typen ska representeras av de tre senaste årens utgivna skrifter. Vinnande bidrag tilldelas ett penningpris på 10 000 kr.

Det framgår inte med klarhet vad som gäller för respektive år, men på SHF:s hemsida anges att det är praxis att det ska utses en vinnare för nominerade bidrag vartannat år av de beskrivna varianterna. På SHF:s hemsida, finns utförligare kriterier för vad nominerade bidrag ska uppfylla.

Västergötlands Hembygdsförbunds styrelse har för 2023 beslutat att ta emot nomineringar både till Årets Hembygdsbok, utgiven 2022, och nominering till Årsskriftsserie, varav en utgiven 2022. VHBF:s beslut är därmed att vinnande bidrag kommer att belönas med 3000 kr av vardera varianten. Vinnande bidrag tillkännages i samband med förbundets årsstämma.

VHF:s styrelse tar ställning till, efter förslag från utsedd jury, om och vilken av dessa som eventuellt kan nomineras vidare till SHF:s pris.

För att få del av möjligheterna till utmärkelsen vill Västergötlands Hembygdsförbund ha in nominerade bidrag **senast den 1 februari 2023**.

Västergötlands Hembygdsförbund ser fram emot att få ta del av många bra böcker och god hembygds litteratur. Ta chansen, synliggör er hembygdsbok!

Ta möjligheten att få utmärkelsen Årets Hembygdsbok i Västergötland, kanske också i Sverige!

Har ni frågor, hör av er till kansliet till Eva Mann, på telefon 0512-105 50 eller per e-post: kansli@vhbf.se

Skicka er hembygdsbok och ert bidrag till:

Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 Skara.

Styrelsen i Västergötlands Hembygdsförbund

Årets Hembygdsförening

Håll utkik efter Nyhetsbrev i början av 2023 från Västergötlands Hembygdsförbund. Där kommer att informeras om reglerna för att söka till Årets Hembygdsförening nästa år.

Du kan också kontakta vårt kansli. Adress och telefon, se sidan 23.

VB redaktionen

Det tjugofemte barnet – en ny bok av Kristina Albinsson

Ibland överträffar verkligheten dikten, och när man blandar de två får man lära känna fängslande livsöden. Kristina Albinsson från Skene och nu bosatt i Mariestad har i sin släktforskning kommit i kontakt med ett sådant livsöde. Tidigare har hon gett ut en bok om sin farfars familj, Syskonband 2019. Nu har hennes andra släktroman kommit ut, Det tjugofemte barnet. Den bygger på en brevsamling om en finländsk prästsläkt från 1700-talet. I en familj i Österbotten föddes tjugofem barn, men sjutton av dem dog som spädbarn. Det yngsta barnet Aron Mathesius föddes 1737 i Uleåborg, och det är hans liv vi får följa. Flera av hans äldre bröder har blivit framgångsrika, och nu är det hans tur att skaffa sig en utbildning och bege sig ut i världen. Han blir präst i Svenska kyrkan i London och får både framgång och bakslag, innan han återvänder till Sverige.

Kristina Albinssons biografi i romanform ger oss inblick i ett levnadsöde, men vi får också inblickar i det komplexa 1700-talet.

Och människorna är sig ganska lika genom århundradena.

Ann-Britt Boman

**VHFB:s årsstämma 2023
blir den 22 april i Falköping.**

Utskick om detta kommer
i god tid före stämman.

Har du frågor,
kontakta kansliet
eller någon i styrelsen!
Adresser finns på sidan 23.

Förble en hemlighet

Ongdoma vesste att di va välkomna te skollärarn å hanses fru. Bild: © Börje Brorson

Min Far va skollärare i ena socken på Falbögdä för en sjutti-åtti år sen.

På den tia bodde skollärarn å hanses familj i lärarbostan i skolehust. På andra våninga bodde småskollärinna.

Vi hade tre rum å kök. På den tia fanns dä inte noka värmeledningar. I köket höll köksspisen uppe värmen. I salen fanns dä en kamin framför kakelognen. Den höll värmen i salen, sängkammern å vardasrummet. I sängkammern sôv föräldra å småbarna. Vi två store pajka sôv i salen.

Tankar frå bögdä

På kvällen när barna lagt säk, satt Mor å Far ôfta i vardasrummet å läste å hörde på radion. Dä hände ôfta att dä kom noken å hälsa på å språka ena stunn. Mella salen å vardasrummet va dä inte noka dôrr, dä va bara ett draperi sum släppte igenum värmen ifrå salen.

Redan i onga år töckte ja dä va spännande å höra va fôlk språka um, så ja försökte va vaken å lussna. Förmodligen språka di lite lågmält för iblann kunne föräldra höra ett ”Va” innifrå salen.

Varken Far eller Mor va i frå trakta å va inte släkt

mä noken i sockna heller. Dä töckte ongdoma va bra. När en ä onger kan dä va söddet sum en vell språka mä en voxen um, men sum en inte vell språka mä föräldra um. Dä vesste di, att di allti va välkomna te skollärarn å hanses fru. Hade di anførtrott skollärarn å frua nôket, kunne di lita på att ingen feck reda påt.

Ett söddet besök va riktigt spännande. Dä va en, sum ja då trodde va farbror, va på besök. Han berättä för Far min, att han va rädder att han gjort en utå tösera i sockna mä barn. Ja kan höra än i da Fars lognande röst: Dä ä inte alls säkert dä ä sum du tror. Ja försto att dä va nôket riktigt hemlit ja fått höra, så ja tala aldri um för mina föräldra va ja hört den häringe kvällen.

Sum voxen har ja vart i hemsockna å ja har träffat den ja trodde va en farbror. Nu vet ja att dä va ingen farbror ja hört, på den tia va han en tonårspajk. Tösa har ja också träffat. Ho va inte mä barn. Di gefte säk på var sett hôll.

När ja språkat mä dum har ja tänkt: Tänk um du vesste va ja vet.

Vecka di va har ja aldri talat um för noken enda å kommer aldri å tala umet heller.

Tala ä silver men tiga ä guld. Te minstingen iblann.

Håkansson

Västra Tunhem i helg och söcken

Bakgrund

En intressant rubrik, som åsyftar den film som nu efter drygt två års arbete har blivit restaurerad och klar för visning. Filmen är från början en stumfilm, som inspelats under tidigt 40-tal. En dokumentation av en bygd då Andra världskriget härjade i Europa och andra delar av världen.

Hembygdsföreningen i Västra Tunhem grundades 1936, med kyrkoherde Adolf Kloos som initiativtagare. Han var ordförande i några år och under hans tid togs frågan upp om att dokumentera bygden. Kantor Karl Jonsson, en av ledamöterna i styrelsen, fick frågan om han kunde tänka sig att utföra detta uppdrag

Bygden dokumenteras

Jonsson åtog sig detta och reste runt i tunhemsbygden på en lättviktare och filmade det han ansåg intressant för framtida generationer. Jonsson dokumenterade gränsmarkering vid Levi Petrus hem, Hols by och Forstena gård, med alla dess kor. Maskinmjölkning och även handmjölkande kvinnor finns med i materialet. Arbete i Nygårdsschakten där bygdens män knackade sönder skiffer vid stenbrotten i Hunneberg, som senare användes vid bränning av kalksten, som även den brutits ur berget.

Jonsson dokumenterade scouterna på väg till kyrkan, konfirmation, bröllop där brud och brudgum var iförda folkdräkter, valborgs- och midsommarfiranden samt Tunhemsbygdens Gymnastik- och Idrottsförening, till största delen bestående av bygdens ungdomar som visade upp sina färdigheter.

Folket i bygden fick vara med i filmen då Jonsson kom med kameran och ingen tycks ha hållit sig undan. Han dokumenterad hur allmoge och godsägare levde och arbetade på torp och gårdar i vår bygd, både på bergen med skogsarbete och på gårdens fält.

En ovärderlig kulturskatt som skapades i början av 40-talet. Filmen, eller rättare sagt de sex filmerna, kom att visas i bygden i stort sett vid varje tillfälle då folk samlades – i stugor, hembygdsgård eller i annan samlingslokal. Givetvis var ansvariga för filmen försiktiga och skapade kopior för visningarna. Men då kopiorna slutligen började trasas sönder alltmer, togs slutligen originalfilmen fram till visning, Detta ledde till att även den började bli sliten, och den var inte lämplig för visning utan blev undanlagd

Restaurering

Ett initiativ till restaurering av filmerna diskuterades i styrelsen. Jan G Andersson från Brålanda tillfrågades

om uppdraget var genomförbart. Han tittade på materialet och fann det värt att reparera och återskapa. Jan kontaktade föreningen för att höra vår åsikt och vi fann det vara en bra ide att ta fram en visningsbar filmversion. Därmed var ett samarbete upprättat. Med grundmaterialet kunde Jan börja med att få filmen i skick för visning.

Under tiden Jan G Andersson arbetade med filmen och digitaliserade den, sysslade Karl Jonssons dotter Astrid Persson med make Harry med att ta fram underlag för den berättelse som filmen skulle förses med. Båda i lagom ålder för att minnas originalfilmens dokumenterade miljö. Vem kan väl göra detta bättre än filmarens egen dotter med make, vilka båda sett filmen otaliga gånger. De blev huvudpersoner för att ta fram textmaterialet, som senare användes då filmen försågs med ljud, och även musik, vid digitaliseringen.

Premiärvisning

I slutet av mars var det dags för premiärvisning av den nyskapade 80-åriga filmen. Föreningslokalen var fylld till sista plats. Drygt ett 70-tal personer hade lyckats få biljetter till premiären. Filmen består av två akter på vardera ca en timma, I pausen var det dags för servering och bensträckare. Tystnaden var total i lokalen under de två akterna. De flesta gästerna var inte ens födda då filmen spelades in. Nu kunde dessa ungdomar äntligen få se hur deras föräldrar hade haft det under sin livstid. Hur de arbetat och hur nöjen skapats i krigets skugga.

Filmen visade att det funnits en sammanhållning inom bygden vid både skolavslutningar, midsommarfirande och på arbetsplatser

Filmen är en kulturskatt av sällan skådat slag, då den ger inblick i dåtidens liv och händelser. Känslomässigt berörde den de flesta, och en och annan tår fälldes under kvällen. De gäster som i ålder närmast sig 90 kände igen flera personer i filmen.

Då intresset var så stort vid premiären, genomfördes en andra föreställning i början av oktober. Även då var lokalen fylld till bristningsgränsen.

Filmen kan mycket väl visas i andra hembygdsföreningar, just med tanke på hur väl den belyser den tidens liv och arbete, både i skog, lantbruk och industrimiljöer.

*Stig Åke Andersson
Västra Tunhems
Hembygdsförening*

Dukat för lunch i Svenljunga Hembygdspark.

Kindagilletts utflykt till Svenljunga Hembygdspark

Fredagen den 9 september gick Kindgilletts utflykt till hembygden i Svenljunga. Det var ett digert program som de ca 40 deltagarna hade framför sig. Bland annat besöktes Naturbruksgymnasiet, Star Trading och Bynanders motormuseum. En kort andakt i kyrkan där Fredrik Fernbom även berättade om kyrkan. Dagen avslutades med middag och Gillesmöte på Kinds Golfklubb. Lunchen intogs i Svenljunga Hembygdspark som dukat upp för dagens gäster.

*Göran Eriksson
Svenljunga*

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 1 2023 ges ut i slutet av februari. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan medgivande av artikelförfattare.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Väring, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund1@outlook.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad,
465 97 Nossebro, tel 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,
tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 541 41 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Skribenter, knutna till redaktionen

Hans Menzing, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sälggatan 19, 565 33 Mullsjö, 0702-67 59 75.

E-post: benke.ferm@gmail.com

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Tel och adress: Se ovan under redaktionskommittén.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-
förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50
Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara
bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se
Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

**Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,
tel 0512-105 50. Arbets tid: torsdagar 9-15.**

Kansliets e-post: kansli@vhbf.

Västergötlands Hembygdsförbund
Box 82
SE-532 21 Skara

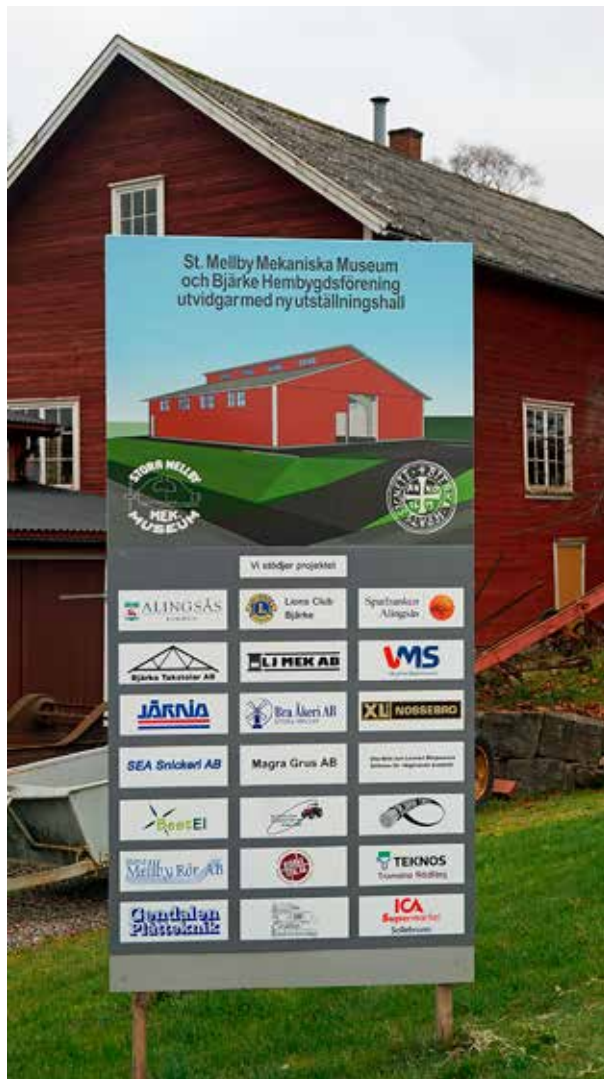
...från våra insidor..

Konstutställning i Rävlanda. Konstnärer från förr och deras verk. Läs om detta på sidorna 10-11. Foto: Malin Svanberg Eliasson.

Suntaks historia. Ny bok om Suntak. Läs om boken på sidan 15. Foto: Lena E Jonsson, SV, Tidaholm.

Sponsorer. Ny museihall för Mellby Mekaniska i Bjärke. Läs om detta på sidorna 8-9. Foto: S-Å Mökander.

God Jul och Gott Nytt År! tillönskas alla våra läsare!

Redaktionskommittén